

УДК 342,5 (477)

Віталій Ковальчук

Національний університет "Львівська політехніка",
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук професор,
завідувач кафедри конституційного та міжнародного права
kovalchuk1903@gmail.com
ORCID:0000-0002-7523-2098

Майя Пивовар

Національний університет "Львівська політехніка",
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
асистент кафедри конституційного та міжнародного права
law.maya233@gmail.com

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

<http://doi.org/10.23939/law2020.27.224>

© Ковальчук В., Пивовар М., 2020

У статті досліджено принципи взаємодії державної влади та опозиції, акцентовано увагу на змісті та сутності кожного з них. Подано авторські пропозиції щодо їх законодавчого закріплення та нормативного врегулювання механізмів їх реалізації. Зазначається, що правові та фактичні умови мирного співіснування державної влади та опозиції є мірилом для оцінки демократичної зрілості будь-якої політичної системи.

Авторами статті звертається увага на те, що в умовах демократичної трансформації важливими факторами у відносинах влади та опозиції є: політична толерантність, конструктивний діалог та спільна відповідальність, які є суттєвим фактором утвердження правової держави. Звертається увага на те, що уряд та опозиція є складовими єдиного публічно-владного механізму, оскільки контроль за правлячою владою, який здійснюють опозиційні партії, за своєю природою є також процесом владарювання.

Проаналізувавши досвід зарубіжних країн та особливості становлення демократичного режиму в Україні, автори статті дійшли висновку про необхідність закріпити на рівні Конституції України право на опозиційну діяльність, а на рівні законодавства передбачити конкретні принципи взаємодії влади та опозиції та нормативно врегулювати механізм їх практичної реалізації. Формальна сторона вирішення цього складного питання є лише одним з чинників його позитивного вирішення. Однак, в умовах демократичної трансформації він може стати правовою основою для позитивних змін в політичному житті держави, які: по-перше, дозволять опозиції стала реальним суб'єктом конституційно-правових відносин; по-друге, забезпечать конституційний контроль та відповідальність політичних партій та їх лідерів як в парламенті, так і за його межами за дії, які становлять загрозу суверенітету держави та правам людини; по-третє, встановлять систему цінностей, яка стане невід'ємним елементом вітчизняної конституційної традиції.

Ключові слова: принцип, опозиція, взаємодія, державна влада, ефективність, демократична трансформація.

Постановка проблеми. Правові та фактичні умови мирного співіснування державної влади та опозиції є мірилом для оцінки демократичної зрілості будь-якої політичної системи. Говорячи про уряд та опозицію, варто розуміти, що мова йде не про два ворогуючих табори, які протидіють один одному. Це складові одного цілого – публічної влади. Як перші, так і другі володіють владними повноваженнями в тому обсязі, який відповідає волевиявленню народу. Відповідно, ті, що представляють більшість, мають втілювати стратегію суспільного розвитку, а ті, що меншість – здійснювати контроль за дотриманням прав і свобод. Контроль за державною владою за визначенням є актом владарювання. Як зазначає Д. Валадес: “Контроль над владою – це прояв влади” [1, с. 29].

При цьому, треба звернути увагу на те, що залежно від того як змінюється легітимність та ефективність кожної із сторін, змінюються і їх владні повноваження. Тому ті, що представляли більшість, можуть стати опозицією, а ті, що меншість – державною владою. Це передбачає дотримання певних правил ефективної взаємодії між цими двома елементами владного механізму, суть яких можна сформулювати наступним чином: повинна зберігатись терпимість до тих хто набув широкі владні повноваження, і обережність до тих, хто їх втратив.

Ефективна взаємодія державної влади та опозиції в період демократичної трансформації української держави є одним з ключових показників її розвитку та становлення. Однією із важливих складових взаємодії державної влади та опозиції у сучасній конституційній державі є принципи такої взаємодії. Власне дослідження принципів взаємодії державної влади та опозиції дозволять виокремити найбільш прийнятну на сьогодні модель взаємовідносин між зазначеними інститутами в сучасній Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Принципи взаємодії державної влади та опозиції досліджували у своїх працях такі зарубіжні вчені як П. Бромхед, Д. Валадес, Ф. Гізо, Р. Даль, М. Дюверже, К. Поппер, Дж. Ст. Міл, А. де Токвіль, Ю. Хабермас. Звертали увагу на питання принципів взаємодії державної влади та опозиції і українські вчені: Ю. Барабаш, І. Берназюк, В. Ковальчук, В. Колісник, В. Лемак, Р. Павленко, Н. Піскарьова, А. Романюк, С. Рябов, О. Совгіря тощо.

Разом з тим, спеціального дослідження принципів взаємодії державної влади та опозиції, проблем їх конституційно-правового регулювання в літературі не проведено.

Мета статті. Метою наукової статті є дослідження принципів взаємодії державної влади та опозиції в сучасній українській державі та проблем їх конституційно-правового регулювання і практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. В юридичному словнику поняття “принцип” – це основне, найзагальніше, вихідне положення, засіб, основне правило, яке визначає природу, соціальну сутність і політичну спрямованість того чи іншого суспільно-правового явища[2, с. 650]. Принципи взаємодії влади та опозиції – це основні вихідні положення загального характеру, які визначають політико-правову природу, сутність та напрямки взаємодії державної влади та опозиції.

Загальний перелік основоположних засад взаємодії між владною більшістю та опозиційною меншістю ми знаходимо у науковій літературі. На думку Н. Піскарьової, головними принципами на яких має ґрунтуватися правове нормування статусу опозиції, мають бути принцип наявності контролю, критики та альтернативи, принцип кооперації, визнання права опозиції на представництво задля захисту інтересів власних виборців [3, с. 14].

У 2008 році на рівні Парламентської Асамблеї Ради Європи прийнято резолюцію, якою затверджено процедурні керівні принципи щодо прав та обов’язків опозиції в демократичному парламенті. Відповідно до положень резолюції “політична опозиція як в парламенті, так і поза його межами – є надзвичайно важливим компонентом ефективного здійснення демократії. Надання парламентській опозиції статусу, згідно з яким їй надаються права, сприятиме ефективності

представницької демократії і дотриманню політичного плюралізму, і, таким чином, забезпечить підтримку громадянами та виявлення їхньої довіри до ефективно функціонуючих інституцій” [4].

Знаходимо каталог принципів діяльності опозиції і в проектах законів України, які врегульовують її статус та діяльність. Так, в одному з останніх проектів закону України “Про парламентську опозицію” № 1211 від 30.08.2019 року зазначається, що “опозиційна діяльність ґрунтується на засадах: 1) визнання державою опозиційної діяльності необхідною умовою функціонування демократичної правової держави, а парламентської опозиції — важливою складовою її політичної системи; 2) законності; 3) гласності; 4) рівності; 5) верховенства права; 6) добровільності переходу до опозиційної діяльності та припинення опозиційної діяльності; 7) забезпечення державою гарантій для вільної і безперешкодної опозиційної діяльності” [5].

Перейдемо до детальнішого аналізу принципів взаємодії державної влади та опозиції в Україні.

Першим і основним принципом у взаємовідносинах між визначеними інститутами є *принцип визнання державою опозиційної діяльності та права перебувати в опозиції до чинної державної влади*. Цей принцип полягає в тому, що ефективна та належна взаємодія між державною владою та опозицією можлива лише тоді, коли з боку держави право на опозицію, як і сама опозиційна діяльність, визначатимуться однією із основних умов побудови та існування демократичної правової держави. Погоджуємось із позицією В. Колісника, що “антиопозиційна риторика посадовців органів державної влади та демонстративне згортання правових основ опозиційної діяльності істотно підвищують ризик втрати Україною іміджу демократичної держави, що на тривалий час може стати нездоланною перешкодою на шляху її подальшої європейської інтеграції” [6, с. 47].

Важливо, щоби гарантування опозиційної діяльності закріплювалося на рівні норм Основного закону. Так, Конституція України однією із засад конституційного ладу визначає політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність. Також держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої законом [7].

Що стосується політичного плюралізму, то його головним призначенням є “виявлення різноманітних політичних поглядів, ідей, концепцій, їх конкуренція в атмосфері демократичних дискусій з метою пошуків істини, досягнення на її основі прийнятних компромісних рішень задля забезпечення єдності та ефективного розвитку суспільства” [8, с. 111]. Разом з тим, відповідно до статті 37 Конституції України “забороняється створення і діяльність політичних партій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини” [7].

В цьому контексті необхідно наголосити, що політична партія, проводячи таку діяльність, може посилатися на свою опозиційність, апелюючи до порушення принципу багатоманітності чи політичного плюралізму. Важливою гарантією в такому разі є конституційне положення про те, що заборона діяльності політичної партії здійснюється лише в судовому порядку. В ряді країн світу, наприклад у ФРН, таку функцію виконує орган конституційної юрисдикції. Це видається логічним, оскільки діяльність політичних партій і, зокрема, опозиційних, може містити в собі загрозу суверенітету держави та правам і свободам людини.

Разом з тим, право на перехід в опозицію та опозиційну діяльність на рівні положень Основного закону не закріплено. Вважаємо, що в цій частині необхідними є зміни до розділу першого Конституції України, які б передбачали норму про те, що: “В Україні визнається і гарантується право на опозицію до державної влади”. Така конституціоналізація не лише б стала надійною гарантією діяльності опозиції, але й забезпечила певну симетричність щодо правового регулювання коаліції та опозиції в парламенті.

Близькими до цього принципу є два наступних: *принцип зміни політичної позиції та вільного переходу в опозицію і принцип припинення опозиційної діяльності*. Перший принцип вільного

переходу в опозицію є одним із базових у сучасній демократичній державі. Так, будь-який суб'єкт політико-правових відносин має право у будь-який момент висловити свою незгоду із політикою чинної державної влади та перейти в опозицію до неї.

В парламентській опозиції такий процес відбувається шляхом переходу до опозиції народного депутата України чи депутатського об'єднання (депутатської фракції, депутатської групи, міжфракційного депутатського об'єднання тощо). Депутатська фракція чи інше депутатське утворення мають заявити про свій перехід до опозиції. На жаль, чинний на сьогодні Регламент Верховної Ради України процесуально не виписує сам порядок переходу в опозицію парламентських партій.

Такий перехід може мати і серйозні правові наслідки у разі, якщо депутатська фракція входить до коаліції депутатських фракцій і перехід останньої до опозиції та вихід з коаліції надає правову підставу Президенту України достроково припинити повноваження усього складу Верховної Ради України. Таким правом Президенти України скористалися у 2007 [9], 2014 [10] та у 2019 роках [11]. В усіх цих випадках дострокове припинення повноважень Верховної Ради України супроводжувала конституційна криза, яка значною мірою була обумовлена правовими прогалинами щодо регулювання статусу парламентської коаліції та опозиції. Ситуація ускладнюється непослідовною правовою позицією у цьому питанні Конституційного Суду України.

Водночас дискусія, яка виникла з питань правового регулювання діяльності коаліції депутатських фракцій, триває і до сьогоднішнього дня. В цій частині логічними, є зміни та доповнення до Закону України “Про Регламент Верховної Ради України” які б чітко регламентували порядок переходу депутатських фракцій та інших депутатських об'єднань в опозицію та порядок припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у випадках виходу з останньої якоїсь депутатської фракції чи зменшення її кількості менш як на 226 народних депутатів України.

Окремий зріз проблеми, в контексті досліджуваного принципу, право переходу народного депутата України в опозицію. Насамперед, потрібно вести мову про право народного депутата України заявити про перехід в опозицію до чинної влади. Такий депутат, на момент виголошення відповідної заяви може бути членом коаліції депутатських фракцій, а може і не бути.

Важливим у цьому контексті є вихід не з коаліції депутатських фракцій, а з самої депутатської фракції, адже в такому разі депутатська фракція може ініціювати дострокове припинення повноважень народного депутата України. Однак таку підставу можна реалізувати тільки стосовно народних депутатів, обраних за пропорційною виборчою системою, на депутатів мажоритарників вона не діє. Таку неоднорідність в застосуванні підстав для дострокового припинення повноважень народних депутатів України покликаний подолати новий виборчий кодекс України, який передбачає пропорційну систему з відкритими списками для всіх народних депутатів України.

Проблема опозиційного статусу окремого депутата актуалізує питання щодо доцільності партійного імперативного мандату, який прямо передбачений ст. 81 Конституції України. Україна залишається практично єдиною державою Європи (разом з Португалією), в якій зберігається така парламентська практика. Очевидно, цей анахронізм, як спадок радянського державного права, несумісний із статусом депутата як представника волі всього народу і суперечить принципу народного суверенітету. Однак варто враховувати і протилежну аргументацію, відповідно до якої діюча норма Конституції в умовах трансформації політичної системи дозволяє забезпечити партійну дисципліну і чітку політичну структуру парламенту. Вважаємо, що ідея вільного депутатського мандату, яка впливає з європейської доктрини конституціоналізму і знайшла відображення в Конституції та законах України має гарантувати народному депутату України право перейти в опозицію у будь-який час їхньої діяльності, залишаючись при цьому членом депутатської фракції чи іншого депутатського об'єднання.

Щодо позапарламентської опозиції, то остання частково інституціоналізована в діяльності окремих політичних партій, які не потрапили до парламенту. Для таких партій, як і для партій,

представлених в парламенті, право на перехід в опозицію надає ч. 2 ст. 12 Закону України “Про політичні партії” де зазначено, що “політичним партіям гарантується свобода опозиційної діяльності, зокрема: можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя; брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні і недержавні засоби масової інформації в порядку, встановленому законом; вносити до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, які обов’язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку” [12].

Наступним важливим принципом у взаємодії державної влади та опозиції є *принцип рівності*. Рівність у цьому разі полягає в обов’язку державної влади взаємодіяти з усіма опозиційними силами, як парламентськими, так і позапарламентськими. Ніхто з учасників політико-правових відносин не має володіти монопольним правом на опозицію та опозиційну діяльність.

Цей принцип також передбачає рівність у правах усіх учасників політичного процесу: як провладних партій, так і опозиційних; як парламентської більшості, так і меншості. Практику застосування цього принципу наглядно демонструє Федеральний Конституційний Суд Німеччини. Про це, зокрема, свідчить висновок Суду про порушення урядом прав опозиції. У ньому підкреслюється, що Федеральний уряд використовував свої матеріальні та фінансові ресурси у боротьбі з опозицією. Однак, на думку суддів Федерального Конституційного Суду Німеччини, влада повинна бути нейтральною, інакше вона порушує конституційний принцип рівності. Окремо Суд підкреслив, що уряд не має права боротися з опозицією, у будь-якій формі висловлювати негативне або презирливе ставлення до неї [13, с. 125].

В іншому висновку судді Федерального Конституційного Суду Німеччини не задовольнили вимогу представників фракції Лівої партії щодо посилення прав опозиції у сфері контролю. На думку суддів, це суперечить принципу рівності депутатів та фракцій. Суть звернення полягала у тому, що депутати від Лівої партії нарікали, що через значну більшість, яку має велика коаліція з правлячих партій ХДС/ХСС та соціал-демократів (СДПН) в парламенті, існує загроза для важливих інструментів діяльності опозиції. Так, приміром, для подання звернення парламентарів до Конституційного суду потрібно щонайменше 25 % голосів усіх депутатів Бундестагу. Однак опозиційні Зелені та Ліва партія мають разом лише близько 20 % голосів. У своєму рішенні Федеральний Конституційний Суд вказував на те, що теоретично до такого звернення можуть долучитися й члени правлячих партій. Крім цього, зниження кількості необхідних для кворуму голосів не передбачене у Основному законі [14].

Треба звернути увагу на то, що Федеральний Конституційний Суд Німеччини неодноразово визначав опозицію як конституційний інститут [15, с. 174].

Серед “тріади дій опозиції”: контроль, критика та пропонування альтернативи діяльності офіційної влади, остання дія вказує на конструктивний характер опозиції. Конструктивна опозиція – це опозиція, дії якої спрямовані на розвиток держави та суспільства, поліпшення якості політичного управління, стимулювання влади до реформ тощо. Натомість, деструктивні дії опозиції спрямовані на створення перешкод у діяльності владних структур та дестабілізацію правопорядку. Одним із керівних принципів діяльності опозиції в демократичному парламенті є *принцип конструктивності*, згідно з яким політична опозиція має показати політичну зрілість і здійснюватись як відповідальна політична сила, шляхом виявлення взаємної поваги та використовувати свої права з метою підсилення ефективності публічної влади в парламенті та поза ним.

Як парламентська, так і позапарламентська опозиція, незважаючи на реалізацію основної своєї функції у вигляді критики влади, повинні шукати максимально ефективні форми діалогу та співпраці з органами державної влади. Одним із основних завдань опозиції має стати пропонування державній владі конструктивних альтернативних способів вирішення тих чи інших питань життєдіяльності держави. Державна влада так само має створювати відповідні умови для ефективної взаємодії, в результаті якої можуть напрацьовуватися спільні координовані рішення. Серед

основних умов ефективності можна виділити: 1) прийняття якісного нормативно-правового регулювання; 2) створення при главі держави допоміжного органу для координації роботи з опозицією; 3) вдосконалення існуючих форм діяльності (наприклад, зустріч Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України з опозиційними депутатськими фракціями).

Взаємодія державної влади та опозиції має ґрунтуватися і на основоположних принципах конституціоналізму: верховенстві права та законності.

Принцип верховенства права традиційно розуміють як заперечення свавілля влади. Англіський професор публічного права К. Маклвейн пов'язує принцип верховенства права з конституціоналізмом, під яким розуміє “юридичне обмеження держави та повну протилежність свавільному правлінню” [16].

Зауважимо, що юридичне обмеження державної влади, під яким розуміється діяльність державних органів у правових межах компетенції, є надзвичайно важливим, але не головним елементом принципу верховенства права. Адже надто поширеним є явище, коли здійснення владних повноважень на формально законній підставі переростає в засилля дискреційних повноважень владного органу чи посадової особи, зводячи цим нанівець усю сутність верховенства права. Тому конституційний принцип верховенства права треба розуміти ще й так, що державна влада повинна здійснюватись у рамках ціннісних принципів, які обмежують дискреційні повноваження владного органу чи посадової особи. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України верховенство права: “...це панування права в суспільстві. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується тільки законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості...” [17].

Взаємодія державної влади та опозиції з точки зору принципу верховенства права, має полягати у максимально справедливому, толерантному та ефективному діалозі між двома сторонами. Опозиція в процесі такої взаємодії забезпечує легітимацію державної влади, яка передбачає непорушність основоположних прав та свобод людини.

Принцип законності повинен знаходити реалізацію на практиці взаємовідносин між державною владою та опозицією відповідно до вимог чинного законодавства. Існують відмінності щодо ступеню інституціоналізації опозиції в парламенті (чи за його межами) сучасних демократичних держав, що сягає від неформального визнання в регламенті парламенту, коли гарантуються права парламентській меншості до формального визнання опозиції в конституції держави. Втім, крім різноманітності парламентських систем в Європі, всі парламенти держав надають права парламентській меншості, чи то організованим в політичні фракції, чи ні [4].

Питання про те, чи повинна парламентська опозиція мати законні права, розглядається як питання балансу, який повинен бути досягнутий між законними інтересами більшості і політичною меншістю, представленими в парламенті. Якщо опозиції не гарантується достатньо основних прав, то це може послабити або зруйнувати демократичне функціонування та легітимність системи. З іншого боку, якщо опозиція отримує надто широкі права і повноваження, то це може послабити або зруйнувати можливість більшості і уряду ефективно керувати країною [18].

В Україні триває пошук оптимальної моделі взаємодії офіційної влади та політичних сил, які декларують свою опозиційність до уряду. Щодо доцільності законодавчого регулювання опозиції, то з нашого погляду воно є виправданим. Форма такого законодавчого регулювання має стосуватися політичної опозиції загалом. Для цього необхідно прийняти або окремий закон про політичну опозицію, або внести відповідні зміни до вже діючих законів про політичні партії та закону про регламент парламенту.

Варто відзначити, що наведені вище принципи взаємодії влади та опозиції у країнах європейської демократії є невід'ємною частиною конституційно-правової традиції. Навіть у державах колишнього Варшавського договору, які входили в так звану орбіту “соціалістичного

табору” (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина тощо) реалізація цих принципів, в періоди демократичної трансформації, стала фундаментом побудови ефективної політичної системи: “така політика, стала основним гарантом посттоталітарної трансформації, зняла напругу зі ще слабких інститутів, обмежила рівень конфліктності та сприяла формуванню цілої системи взаємовідносин між владою та опозицією” [19, с. 82].

Висновки. Взаємодія державної влади та опозиції, у сучасній конституційній державі має будуватися на основі демократичних принципів, які мають стати основою, фундаментом, вихідними початками ефективної та конструктивної співпраці між зазначеними інститутами. Для цього необхідно в Конституції України передбачити на рівні норми –право опозиційної діяльності і на законодавчому рівні закріпити конкретні принципи взаємодії влади та опозиції, та нормативно врегульовувати механізми їх практичної реалізації. Очевидно, що формально сторона є лише одним з чинників вирішення цього складного питання. У зрілих і стабільних демократіях, з традиціями політичної толерантності, опозиція може процвітати і без юридичних гарантій, в той час як в інших політичних системах опозиція може бути суворо обмежена, навіть якщо вона має високий ступінь формального захисту. Однак в умовах демократичної трансформації, цей чинник може стати фундаментом, який: по-перше, дозволить владі меншості стати реальним суб’єктом конституційно—правових відносин; по-друге, змінить політичний популізм на відповідальну державницьку політику; по-третє, визначить систему цінностей, яка в перспективі стане невід’ємним елементом вітчизняної конституційної традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Диего Валадес Контроль над властью. М. : Идея-Прессб 2006. 248 с. 2. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Видання друге, перероблене і доповнене. К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1983. 872 с. 3. Піскарьова Н. І. Політична опозиція як інститут демократії та суб’єкт політичного процесу сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Нац. ун-т “Одеська юридична академія”. Одеса 2008., 16 с. 4. Процедурні керівні принципи щодо прав та обов’язків опозиції в демократичному парламенті (2008) : Резолюція ПАРЕ 1601. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/753_1601_Opozycja_rezolyutsija.htm. 5. Про парламентську опозицію : Проект Закону від 30.08.2019 р. № 1211. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66576. 6. Колісник В. П. Визнання права на опозиційну діяльність як атрибут сучасної демократичної держави. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2010. Вип. 20. С. 40–47. 7. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами). 8. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с. 9. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України : Указ Президента України від 02.04.2007 № 264/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2642007-5707>. 10. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів : Указ Президента України від 27.08.2014 № 690/2014. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6902014-17590>. 11. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів : Указ Президента України від 21.05.2019 № 303/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3032019-27121>. 12. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001. № 2365-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст. 118 (зі змінами). 13. Шлоер Б. Про більшість і меншість у парламенті ФРН. Парламентаризм в Україні: теорія та практика : матеріали міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України. Ки. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. С. 122–126. 14. Конституційний Суд ФРН відхилив вимогу лівих щодо розширення прав опозиції. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/05/3/7048751/>. 15. Государственное право Германии : пер. с нем. ; в 2 т. / под ред. Й. Изензее, П. Крихофф. М. : Институт государства и права РАН. Т. 1. 311 с. 16. McIlwain C. Constitutionalism, Ancient and Modern. Ithaca, N. Y. : Cornell University Press, 1940. P. 41. 17. Рішення

Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>. 18. Report of the Venice Commission "On the role of the opposition in a democratic parliament", adopted 15.11.2010. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)025-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)025-e). 19. Шевцова Л. Ф. Дилеммы посткоммунистического общества. Политические исследования. 1996. № 5. – С. 82–96.

REFERENCES

1. Dyeho Valades *Kontrol nad vlastiu* [Control over power]. Moscow: Idea-Press, 2006.
2. *Yurydychnyi slovnyk* [Legal dictionary]. Kyiv : The main edition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia 1983.
3. Piskarova, N. I. *Politychna opozycja yak instytut demokratii ta subiekt politychnoho protsesu suchasnoho ukrainskoho suspilstva*. [Political Opposition as an Institute of Democracy and a Subject of the Political Process of Modern Ukrainian Society] : Doctor's thesis. Odessa : OdessaDU, 2008.
4. *Protsedurni kerivni pryntsypy shchodo prav ta oboviazkiv opozycji v demokratychnomu parlamenti* [Procedural guidelines for the rights and responsibilities of the opposition in a democratic parliament]. 2008. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/753_1601_Opozycja_rezolyutsija.htm.
5. *Pro parlamentsku opozyciu* [On parliamentary opposition] : Projekt Zakonu. 2019. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66576.
6. Kolisnyk V. P. *Vyznannia prava na opozyciynu diialnist yak atrybut suchasnoi demokratychnoi derzhavy*. [Recognition of the right to opposition activity as an attribute of a modern democratic state]. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia. 2010. No. 20. P. 40–47. [in Ukrainian].
7. *Konstytutsiia Ukrainy* (1996, June 28) No. 254к/96-BP. [The Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. *Konstytutsiia Ukrainy*. Naukovo-praktychnyi komentar / redkol.: V. Ya. Tatsii (holova redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), Yu. H. Barabash ta in. [The Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary]. Kharkiv, 2011 : The Law. [in Ukrainian].
9. *Pro dostrokovu prypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Ukrainy* [On Early Suspension of the Verkhovna Rada of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy (2007, April 2) No. 264/2007. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/2642007-5707>.
10. *Pro dostrokovu prypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Ukrainy ta pryznachennia pozacherhovykh vyboriv* [On Early Suspension of the Verkhovna Rada of Ukraine and appointment of snap elections] (2014, August 27) : Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 690/2014. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/6902014-17590>.
11. *Pro dostrokovu prypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Ukrainy ta pryznachennia pozacherhovykh vyboriv* [On Early Suspension of the Verkhovna Rada of Ukraine and appointment of snap elections] (2019, May 21) : Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 303/2019. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3032019-27121>.
12. *Pro politychni partii v Ukraini* [On Political Parties in Ukraine] (2004, April 5) : Zakon Ukrainy No. 2365-III. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
13. Shloier B. Pro *bilshist i menshist u parlamenti FRN*. [On the majority and minority in the German parliament]. Kyiv : Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2001. P-122-126. [in Ukrainian].
14. *Hosudarstvennoe pravo Hermanyy*. [German state law]. Moscow : Institute of State and Law RAS. [in Russian].
15. McIlwain C. (1940). [Constitutionalism, Ancient and Modern]. Ithaca, N. Y. : Cornell University Press. – P. 41 [in English].
16. *Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (2004, November 2) No. 15-rp/2004 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh m[iakoho] pokarannia)*. [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
17. Report of the Venice Commission [On the role of the opposition in a democratic parliament], adopted 15.11.2010]. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)025-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)025-e).
18. Shevtsova L. F. *Dylemmy postkomunisty-cheskoho obshchestva*. [The dilemmas of post-communist society]. Polytycheskye yssledovaniya. 1996. No. 5. P. 82–96.

Дата надходження: 12.08.2020 р.

Vitaliy Kovalchuk

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Chair of the Department of Constitutional and International Law,
Doctor of Juridical Sciences, professor
kovalchyk1903@gmail.com
ORCID:0000-0002-7523-2098

Mayia Pyvovar

LvivPolytechnicNationalUniversity,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Assistant Lecturer of the Department of Constitutional and International Law
law.maya233@gmail.com

PRINCIPLES OF INTERACTION OF STATE GOVERNMENT AND OPPOSITION IN UKRAINE: THE CONSTITUTIONAL-LEGAL ASPECT

The article analyzes the principles of interaction between state power and opposition, focuses on the content and nature of each. The authors' proposals on their legislative fixing and regulatory regulation of mechanisms for their implementation are provided. It is noted that the legal and factual conditions for the peaceful coexistence of state power and opposition are the benchmark for assessing the democratic maturity of any political system.

The authors of the article draw attention to the fact that in the conditions of democratic transformation the important factors in the relations between the authorities and the opposition are: political tolerance, constructive dialogue and shared responsibility, which are essential factors for the establishment of a legal state. Attention is drawn to the fact that the government and the opposition are components of a unified public-power mechanism, since control over the governing power which is exercised by opposition parties is inherently a process of rule.

Having analyzed the experience of foreign countries and the peculiarities of the establishment of a democratic regime in Ukraine, the authors of the article concluded that it is necessary to establish at the level of the Constitution of Ukraine the right to opposition activity, and at the level of legislation to stipulate specific principles of interaction between the authorities and the opposition and regulate the mechanism of their practical implementation. The formal side of resolving this complex issue is only one of the factors behind its positive resolution. However, in the conditions of democratic transformation, it can become the legal basis for positive changes in the political life of the state, which: first, will allow the opposition to become a real subject of constitutional– legal relations; secondly, they will ensure the constitutional control and accountability of political parties and their leaders, both in parliament and beyond of it, for actions that threaten the sovereignty of the state and human rights; third, they will establish a system of values that will become an integral element of the domestic constitutional tradition.

Key words: principle, opposition, interaction, state power, efficiency, democratic transformation.